

Anna te drieën

Werken met een **gezin uit balans**

‘We zijn niet slechts een druppel in een oceaan, we zijn de hele oceaan in één druppel. Deze uitspraak uit de Ubuntu-filosofie bevat voor mij de essentie om probleemgedrag in een veel bredere context te plaatsen. Van belang in dit verband is dat de ouder-kindrelatie vooral wordt gevoed door de blauwdruk van de eigen familiegeschiedenis van de vader en de moeder. Ouders dragen in de opvoeding dit ongeschreven familiescript uit. Probleemgedrag van kinderen kunnen we hier niet los van zien.

Irene Mol

In behandelingen werk ik vaak met het beeld van het familiehuis, gebaseerd op het gedachtegoed van de kinderpsychiaters Salvador Minuchin en Maurizio Andolfi. Dit huis telt drie verdiepingen, waar elk gezinslid zijn

eigen plek heeft op zijn eigen generatieniveau. Op de derde verdieping wonen de grootouders, op de tweede de ouders en op de eerste de kinderen. In het huis is een lift waarmee de gezinsleden zich vrijelijk naar een andere

verdieping kunnen begeven. Op intense overgangsmomenten, bijvoorbeeld geboorte, abortus, scheiding of overlijden, kan het gebeuren dat één of meer gezinsleden voor langere tijd of permanent zich op een andere verdie-

ping begeven. De lift stukt. Het familie-huis met zijn stevige structuur raakt uit balans.

In de casus die ik in dit artikel belicht staat het familiehuiscconcept centraal.

Oma, moeder en dochter

Alice is 4½ jaar oud als ze met haar moeder verwezen wordt. Moeder Cynthia voelt zich machteloos over de pittige boze buien van haar dochter. In de opvoeding staat ze er alleen voor. Kort na de geboorte van Alice zijn ouders uit elkaar gegaan. Oma, van moederszijde, speelt een belangrijke rol. Alice wil vrijwel niets zonder haar oma doen, daarom gaat oma nu bij uitjes niet meer mee. Alice is het hier niet mee eens en 'zeurt' volgens moeder voortdurend dat ze naar oma toe wil. Oma past nog wel drie dagen op als moeder werkt.

Alice is te vroeg geboren. Ze is het eerste kind van moeder en vader. Kort na het ontslag uit het ziekenhuis, blijkt verdacht lichamelijke letsel. Alice wordt onmiddellijk door Jeugdzorg onder de hoede van de grootouders van moederszijde geplaatst. Beide ouders zijn verdachten, maar de aanklacht wordt uiteindelijk geseponeerd. De relatie van ouders overleeft het niet. Moeder mag ruim een jaar lang niet alleen zijn met Alice, ondanks haar onschuld. Ze ziet Alice bij haar ouders. Sinds haar tweede verjaardag woont Alice weer bij moeder. Beiden hebben traumabehandeling gehad.

Voor de eerste afspraak bel ik moeder en we spreken af dat zij samen met oma en Alice komt. Het 'probleem' van Alice vertelt mij immers dat oma nog steeds onlosmakelijk verbonden is met dit gezin. Twee dagen voor de intake belt oma: moeder is ziek, of het een idee is dat zij samen met Alice naar de intake komt. Meegaan in het voorstel van oma en moeder voelt voor mij niet goed, daarmee veronderstel ik een dynamiek in dit gezin te versterken die juist onderdeel van het probleem zou kunnen zijn. We maken een nieuwe afspraak.

Gedeeld moederschap

In de wachtkamer haal ik hen op. Alice zit bij moeder op schoot. Het is echter oma die haar aan de hand meeneemt als ze met mij meegaan. Moeder volgt. In de kamer vertelt moeder in grote lijnen hun verhaal. De onzekerheid die ze voelde om Alice in het ziekenhuis te verzorgen. Het thuiskomen, hoe spannend het was om voor het eerst alleen met Alice te zijn zonder de vertrouwde aanwezigheid van verpleegkundigen. En daarna de schok om het moederschap zo plotseling af te moeten staan.

Ik realiseer mij dat deze moeder haar moederschap vanaf het begin heeft moeten delen met iemand die meer 'capabel' geacht werd dan zij. Eerst de verpleegkundigen en daarna haar moeder, die door Jeugdzorg in de positie werd gezet als verzorger/pleegouder van Alice. Dat allemaal in een periode waarin de vraag 'kan ik een goede moeder zijn voor mijn kindje en zal deze van mij houden?', uit *the motherhood constellation* van Daniel Stern, volop de mentale en emotionele staat van deze jonge moeder kenmerkte. In de eerste twee jaren wist ook Alice niet beter dan dat haar moeder fungeerde als een soort 'schaduwouder'. Wat voor imprint heeft dit bij hen achter gelaten?

Oma vertelt dat zij zich in liefde voor haar dochter en kleindochter gedwongen voelde het over te nemen. Moeder verlangt er nu echter naar om het moederschap volledig toe te eigenen. En ook oma wil alleen nog maar 'oma' zijn.

Tijdens moeders verhaal speelt Alice en ik zie dat ze zich vaak in eerste instantie tot oma wendt. Oma reageert daar instinctief op en neemt zo onbedoeld regie van haar dochter uit handen.

Verwarring in het familiehuis

Met het beeld van het familiehuis in gedachten stel ik me voor hoe oma, noodgedwongen, moest afdalen van de derde naar de tweede verdieping. En

'Elke generatie heeft zijn eigen verdieping in het familiehuis'

hoe moeder, in de transformatie van vrouw naar jonge moeder, haar plek van de eerste naar de tweede verdieping nog niet goed heeft kunnen innemen. Hoe verwarrend is het voor oma, moeder en Alice om hun eigen plek in te nemen? Ik leg hen kort iets uit over het familiehuis: dat ieder gezinslid zijn eigen plek heeft en het beste gedijt op de juiste generatieverdieping.

Ik besluit de sessie met een korte samenvatting, waarin ik me tot Alice richt. Alice zit bij oma op schoot. Ik vertel dat haar moeder samen met haar vader haar het leven hebben gegeven. Zij is in de buik van haar moeder gegroeid, totdat ze groot genoeg was om geboren te worden. Daardoor is Cynthia haar moeder en Alice haar eerste dochter. Door wat er gebeurd is vlak na haar geboorte, heeft oma het moederschap tijdelijk op zich genomen. Oma heeft het nooit overgenomen, want Cynthia is haar moeder en dat is altijd zo geweest. Moeder kan nu alleen voor Alice zorgen en daar verlangt ze ook naar, zodat oma weer alleen oma kan worden. Dat is de reden waarom zij samen met oma en moeder bij mij komt. Alice luistert geconcentreerd.

Ik vraag moeder en oma of ik het zo goed heb verwoord. Zij knikken beiden heftig. Ik pols bij moeder of dit een moment is om oma te bedanken omdat zij noodgedwongen enkele jaren zo liefdevol de zorg op zich heeft genomen. Moeder gaat hierin mee, het is een emotioneel moment tussen moeder en oma.

Overdracht

Ik peil bij Alice of zij het goed vindt dat oma haar aan moeder overdraagt. Dan kan zij straks samen met haar moeder hier weggaan met oma dicht achter hen aan. Alice stemt hiermee in. Haar instemming is belangrijk, want kinderen zijn de beste 'systeemdenkers' en voelen intuïtief

aan of deze essentiële stap in het gezin genomen kan worden. Als ze 'nee' had gezegd, dan lagen er nog andere barrières om te verkennen. Op het moment dat oma Alice op de schoot van moeder zet, protesteert ze kort. Ze laat vooral lichamelijke onrust zien, alsof haar lijfje nog herinneringen vasthoudt. Ze accepteert het echter als moeder zich over haar ontfermt. Het doet moeder goed dat Alice zich nu door haar laat troosten. Ik verwoord dit ook zo naar hen beiden. De eerste stap om het moederschap weer helemaal toe te eigenen is gezet. Zo nemen we afscheid.

Familiescript

Wanneer ik hen weer spreek, vertelt moeder dat het beter gaat. Moeder en Alice hebben tijdens de vakantie veel tijd samen doorgebracht. Alice vraagt steeds vaker naar moeder als ze bij oma is. Laatst wilde ze niet dat moeder wegging

en haar achterliet bij oma. Voor moeder een essentiële bevestiging dat zij belangrijk is voor haar dochter. Intussen leer ik meer over dit gezin: oma en moeder vertellen dat in hun familie de onderlinge banden hecht zijn. Ik kleur mijn beeld verder in: gezinsleden gingen in dit familiehuis veelvuldig met de lift naar de verschillende verdiepingen. Ook voor moeder is een oma die zorgt en mede opvoedt onderdeel van háár familiescript.

De daaropvolgende sessies zie ik moeder en Alice een paar keer samen. Het gaat steeds beter. Moeder worstelt echter nog steeds om haar rol te pakken wanneer Alice boos is. Alice blijft in deze buien consequent om haar oma roepen, wat de onzekerheid bij moeder voedt.

Kantelpunt

Om de verschillende rollen en plekken nog steviger neer te zetten, nodig ik hen drieën weer uit. Ik vraag aan moeder om oma een plek in de kamer te geven en dan ook zelf een plek in te nemen ten opzichte van haar moeder en daarna Alice haar plek te geven. Moeder doet dit en gaat zelf aan de linkerkant van oma staan. Alice plaatst ze links van zichzelf. Zo staan ze min of meer op een rij naast elkaar. Alice staat vrij stil naast moeder. Oma geeft aan dat deze plek haar vastzet en niet goed voelt. Wat oma zegt herken ik in hoe Alice staat: weinig mimiek, een soort 'bevroren' beweging. Ik vraag oma de plek in te nemen die voor haar wél goed voelt.

Oma gaat daarop schuin achter haar dochter staan. Zodra oma naar achteren verschuift, schuift Alice meteen naar voren. Ze gaat vóór haar moeder staan en begint vrijwel meteen op deze plek te spelen. Zonder woorden ziet moeder letterlijk hoeveel speelruimte er ontstaat als zij op haar eigen plek komt te staan. Het blijkt een kantelpunt waarop moeder zich realiseert dat Alice haar al lang heeft geaccepteerd in haar moederschap, maar dat zijzelf nog werk te doen heeft

'Moeder voelt zich onmachtig over de pittige boze buien van Alice'

om deze plek en positie helemaal in te nemen.

Anna te drieën

Nu realiseert moeder zich dat de angst om opnieuw te falen als moeder haar vertrouwen ondermijnt. Dat werpt nog drempels op om zich het moederschap helemaal toe te kunnen eigenen. Ik laat moeder ervaren dat ze altijd op oma kan terugvallen als dat nodig is. Dit doet zij door tegen haar aan te leunen. Ik zoek op de computer het beeld op van het prachtige schilderij van Leonardo da Vinci: Anna te drieën, dat zo precies weergeeft waar het om gaat. Het is de grootmoederlijke positie om de dochter te ondersteunen, zodat zij er voor haar kind kan zijn. Met dit beeld in gedachten gaan moeder en oma naar huis om te oefenen. Oma leert om letterlijk een stapje terug te doen, terwijl moeder leert een stap naar voren te zetten.

Eigen generatieniveau

Thuis oefent moeder om regie te blijven nemen naar haar dochter toe, ook als deze brutaal of boos is. Het helpt haar enorm om dit gedrag niet als afwijzing van te ervaren. Het voelt voor moeder steeds vertrouwder om op haar eigen generatieniveau in het familiehuis te verblijven. Ook oma en Alice gedijen steeds beter op hun eigen verdieping. En ja, oma is nog altijd belangrijk in het leven van dochter en kleindochter. De lift beweegt alleen nu vrijelijk op en neer in plaats van dat hij vast zit tussen de verdiepingen. ●

Irene Mol is bij Stichting Kinderleven werkzaam als GZ-psycholoog/IMH-specialist.